

У статті основна увага зосереджена на особливостях застосування активних методів навчання при викладанні соціології у вищих навчальних закладах. Визначено ознаки активних методів навчання. Здійснено характеристику методів навчання, що активізують навчально-творчу діяльність. З'ясовано, що за допомогою активних технологій навчання, що сприяють розвитку критичного мислення, самостійності, відповідальності, розумінню інших людей та співпраці можна підготувати фахівця, що буде конкурентоспроможним на сучасному ринку праці завдяки своїй соціальній та професійній компетентності.

Active methods of studies the course на Sociology

The article is devoted the active methods of teaching of sociology in higher educational establishments. Description is carried out methods, which activate educational activity. It is found out, that the active methods of teaching assist development of critical thought, independence, responsibility, understanding of other people and collaboration.

Ключові слова: *активні методи навчання, соціологія*

Key words: *the active methods of teaching, sociology*

Активні методи навчання при вивченні курсу “Соціологія”

Сьогодні необхідний фахівець “нового типу” – професійно і соціально мобільний, який має глибокі професійні знання за фахом, володіє економічними і правовими знаннями; здатний до технічної та соціальної творчості, самовдосконалення, готовий до роботи в ринкових умовах праці та до гострої

конкуренції.

Саме на це спрямована система заходів, яка здійснюється в галузі освіти України. Так, згідно із прийнятими законами “Про освіту”, “Про вищу освіту” ставляться завдання щодо створення умов для навчання і розвитку, які забезпечували б всебічний розвиток особистості студента, здатної до самоосвіти, самореалізації та саморозвитку.

Очевидно, що підготовка конкурентоспроможних кадрів як на внутрішньому, так і на світовому ринках праці є першочерговим, пріоритетним напрямом розвитку вищої освіти.

У даний час ведеться інтенсивний пошук і впровадження нових форм і методів навчання студентів. Активізується обмін досвідом викладачів, що застосовують в своїй практиці нові форми, технології, методи навчання. Інтерес до цієї теми залишається досить стійким.

Використовуються в першу чергу різні методи **активного навчання**. Мова йде про *ділові, ролеві ігри, тренінги* і т.д. Застосовуються також *інформаційні технології, дистанційна освіта*. Широко в практиці викладання стали використовуватися *тести, колоквіуми, дискусії, діалог, “круглі столи”, рішення кросвордів*. Словом, зараз спостерігається різноманіття використовуваних нових методів і технологій навчання. Одночасно виникає проблема їх визначення.

Активні методики полягають в тому, що студент переважно стає суб’єктом навчання, вступає в діалог з викладачем, виконує творчі, проблемні завдання. Якоюсь мірою тут також простежується одностороння передача інформації, але уже не викладачем, а студентом викладачу, яку він раніше отримав від викладача або із літератури. Тут певною мірою проявляється зворотній зв’язок – питання від студента до викладача, питання викладача до студента, що розвивають творче мислення. Такі методики займають нині основне місце при проведенні лекцій, семінарських занять, колоквіумів і в самостійній роботі студентів.

Навчальний процес, обмежений лекційним викладом матеріалу (інформаційно-пізнавального типу), необхідно доповнювати технологією

оволодіння не готовою істиною, а методиками, що дозволяють визначити шлях знаходження істини. Інакше у студентів поступово виробляються навикі і звички до некритичного, байдужого, нетворчого засвоєння знань.

Методи навчання пов'язані з рівнем розвитку суспільства, науки, техніки і культури. Сучасна школа висуває свої вимоги до методів навчання. Це стосується і розбудови української освіти загалом, й удосконалення методики навчання зокрема. Таким чином метою даного дослідження стало вивчення ефективності активних методів навчання у викладанні соціології в системі вищої освіти. Ця проблема знаходиться на етапі розробки, вона у колі наукових зацікавлень українських та російських вчених: Р.Руденка, В.Воловича, В.Лавриненка, С.Шаронової та інших.

Ефективність навчання в системі сучасної освіти залежить від уміння викладача обрати метод чи прийом навчання в конкретних умовах для кожного заняття. Ще зовсім недавно, у 1980-1990-их роках, педагоги були захоплені активними методами навчання. Пошук і відкриття нових ресурсів стимулювання пізнавальної діяльності студентів і впливу на мотивацію до навчання був характерний цьому періоду. Упровадження даних методик і методів давало певний ефект якості педагогічної дії, з одного боку, і якості засвоєння матеріалу, що вивчається, з іншого. Проте окремо ці методи і методики не набули масового поширення серед викладачів, оскільки вимагають певного складу мислення, сприйняття або індивідуальних специфічних особливостей. Іншими словами, вони відкривають професійні резерви особи викладача, але не є універсальними для всіх.

Важливість інтерактивного підходу полягає у тому, що він не пропонує заміну традиційних методів і методик навчання на активні, але дає широкий спектр пошуку для реалізації їхнього головного завдання – підвищення якості викладання. При цьому викладач завдяки постійному контролю його діяльності через оцінку і сприйняття учнів і наявності форми курсу за вибором вимушений удосконалювати свою майстерність і поглиблювати свої знання. Таким чином, принцип – прямий доступ до даних із збереженням логічних зв'язків між ними, – в полі активних методів викладання

Активні методики посідають проміжне місце між пасивними та

інтерактивними методиками.

Розвиток творчого потенціалу студентів передбачає застосування **активних методів навчання**.

Ознаками активних методів навчання є:

- навчання в ситуаціях, максимально наближених до реальних;
- навчання не як повідомлення знань, а як практичне використання цих знань;
- навчання в емоційно насиченому процесі колективної праці.

До них відносяться:

◆ метод конкретної ситуації – розвиває здібності до аналізу нетрадиційних виробничих завдань та привчає студентів формулювати завдання самостійно; стимулює використовувати літературні джерела; звертає за консультацією до словників, підручників, посібників тощо; підсилює потяг до набуття теоретичних знань;

◆ метод інциденту – спрямований на подолання вікової та особистісної інерційності та вироблення адекватних способів поведінки у напружених стресових ситуаціях. Він є модифікацією методу конкретних ситуацій, але відрізняється тим, що характеризується несприятливими умовами для прийняття рішень, такими як: дефіцит інформації, часу, наявність аварійної обстановки, що призводить до більшої напруги тощо; формує вміння оптимально розв'язувати конфліктні та екстремальні ситуації;

◆ метод тренування чуйності, або сенситивний метод, або метод соціально-психологічного тренінгу. Розвиває вміння управляти власним стилем поведінки та емпатію (сприйнятність до емоційного стану інших людей);

◆ метод “мозкового штурму” – метод групового розв'язання творчої проблеми. Для цього використовуються засоби, які знижують критичність та самокритичність особистості, тим самим підвищується її впевненість у собі.

Зниження критичності досягається двома шляхами: прямою інструкцією (бути вільним, підвищити довіру до своїх ідей, не боятися оцінки оточуючих) та створенням сприятливих умов (співчуття, підтримка особливої доброзичливої атмосфери тощо). У сеансі мозкового штурму кожний учасник вільно висуває свої пропозиції щодо рішення проблеми чи певної задачі. Розкріпачення

інтелектуальних можливостей студентів за рахунок послаблення психологічних бар'єрів – це магістральний шлях розвитку їх творчих здібностей;

◆ метод синектики – спосіб стимуляції уяви, спосіб поєднання різнорідних елементів. Зіткнення найбільш неочікуваних думок, незвичайних аналогій призводить до розширення поля дій, народження нових підходів до рішення проблеми та дозволяє вийти за рамки вузькопрофільних можливостей;

◆ метод занурення – це метод з елементами релаксації, навіювання та гри. На відміну від інших методів навчання, де основний акцент впливу на учнів припадає на переконання, метод занурення певною мірою спирається на навіювання;

◆ метод ділової гри. Гра забезпечує максимально емоційне залучення учасників у події, допускаючи можливість повернути їх хід. При грі змінюється мотивація навчання, знання засвоюються не про запас, не для майбутнього часу, а для забезпечення успіху наприкінці гри.

В.І.Андрєєв запропонував перелік методів навчання, що активізують навчально-творчу діяльність:

1. Метод евристичних питань. До основних ключових евристичних питань віднесені такі: хто? (суб'єкт дослідження); що? (об'єкт); навіщо? (мета); де? (місце); чим? (засіб); як? (метод); коли? (час).

2. Метод багатомірної матриці. В основу цього методу покладено принцип системного аналізу, тобто той факт, що у процесі розробки нової ідеї учням необхідно скласти матрицю, в якій повинен розкриватися повний перелік ознак даної ідеї або задачі (характеристики, процеси, параметри, критерії тощо).

3. Метод інверсії. Він орієнтований на пошук ідей у нових, неочікуваних напрямках, частіше всього в напрямках, протилежних традиційним поглядам та переконанням.

4. Метод емпатії. В основу цього методу покладено метод заміщення однієї особи іншою чи досліджуваного об'єкта або процесу іншим. Цей метод розвиває фантазію та уяву. У результаті створюються оригінальні рішення.

Найбільш повно, з нашої точки зору, відповідають завданню активізації навчально-творчої діяльності студентів заняття, які проводяться у формі **ігор**.

Імітаційна гра – модель середовища існування, що визначає поведінку людей та механізми їх дій в екстремальних ситуаціях. Навчає приймати управлінські, господарчі, виробничі, соціально-психологічні рішення. Здійснюється різноманітна взаємодія: переговори, дискусії, публічна презентація матеріалу. Дозволяє отримати навички адаптації до нового середовища.

Рольова гра – метод програвання (інсценування) ролей. Навчання через дію – найбільш ефективний засіб навчання. Власні переживання запам'ятовуються яскраво та зберігаються протягом тривалого часу.

Ділова гра – модель взаємодії студентів у процесі досягнення цілей, які імітують вирішення комплексних економічних та соціальних завдань в конкретній ситуації. Дозволяє оволодіти системою знань, вмінь та навичок з конкретної професії, моделями поведінки та соціально-психологічних відносин у реальній виробничій ситуації. Учасники використовують різноманітні сенсорні канали: аудіальний, візуальний, кінетичний, що забезпечує інтенсифікацію процесу навчання і робить його захоплюючим.

Головною перевагою ділової гри є радикальне скорочення часу накопичення досвіду особистості. Важливим моментом у її створенні є розробка сценарію та визначення повноважень, якими будуть наділені її учасники. Ігрові заняття є універсальними для активізації творчої діяльності.

Ділова гра є формою створення предметного та соціального змісту професійної діяльності, моделювання системи відношень, характерних для конкретного виду праці, що дозволяє задати в навчанні предметний та соціальний контексти майбутньої професійної діяльності і тим самим змоделювати більш адекватні, порівняно з традиційним навчанням, умови формування особистості фахівця.

Використання методу ігрового навчання є доцільним для розвитку творчих можливостей студентів. Ігрове навчання – це активна пізнавальна діяльність, під час якої у студентів проявляється ініціатива, самостійність, самодіяльність, виробляється активна позиція, створюється емоційна й інтелектуальна атмосфера, психологічний комфорт. Ігрове навчання забезпечує розвиток умінь займати активну позицію; умінь самоуправління (самоорганізації, самореалізації, самоконтролю) особистою діяльністю.

Застосування розглянутих форм і методів навчання є одним із шляхів активізації навчально-творчої діяльності студентів і, в результаті, вирішенням таких важливих завдань підготовки фахівця, як:

- виховання вміння вирішувати творчі завдання на основі синтезу отриманих у процесі навчання знань, системне бачення об'єкта праці;
- формування не тільки пізнавальних, але й професійних мотивів та інтересів;
- створення цілісного уявлення про професійну діяльність;
- навчання колективній розумовій та практичній роботі, формування соціальних вмінь і навичок взаємодії та спілкування, індивідуального та спільного прийняття рішень, набуття досвіду творчої діяльності, виховання відповідального ставлення до справи.

Забезпеченню навчального та виховного ефекту сприяє:

- створення обстановки, що спонукає до вільного висловлювання думок і відстоювання своєї точки зору, колективного розв'язання навчальних питань, організація та підтримка полеміки;
- чіткий та розумний розподіл навчального часу;
- тактовність, відкритість викладача до спілкування, його зацікавленість в результатах занять;
- глибина знань, ерудиція, загальна та педагогічна культура викладача тощо.

Отже, позитивним і пріоритетним вирішенням завдань, що зазначалися на початку, може бути використання у навчальному процесі вищих навчальних закладів активних технологій навчання. За допомогою активних технологій навчання, що сприяють розвитку критичного мислення, самостійності, відповідальності, розумінню інших людей та співпраці можна підготувати фахівця, що буде конкурентоспроможним на сучасному ринку праці завдяки своїй соціальній та професійній компетентності.

Список використаної літератури

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. – Казань: КГУ, 1988. – 228 с.
2. Бондар В.Н. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. – К., 1996. – 136 с.
3. Выговская О.И. Творческая педагогическая деятельность в целостном учебно-воспитательном процессе: Дис...канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1995. – 203 с.
4. Добренев В., Кравченко А. Фундаментальная социология. В 15 т. – Т. 1: Теория и методология. – М., 2003. – 908 с.
5. Игровые методы прикладной социологии // Социология труда. – М., 1993. – С. 276.
6. Кравченко А. Социология. Учебник для вузов. – М., 2001. – 508 с.
7. Макаревич Е.Н. Игровые методы в социологии: теории и алгоритмы. – М., 1994. – 241 с.
8. Малинаускас Р. Мотивация студентов разных периодов обучения // Социс. – 2005. – № 2. – С. 134-138.
9. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навчальний посібник / За заг. ред. О.Г. Мороза. – К: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. – 337 с.
10. Общая социология: Учебное пособие / под ред. А.Эфендиева. – М., 2002. – 654 с.
11. Руденко Р.И. Практикум по социологии. – М., 1999. – 447 с.
12. Руденко Р.И. Традиционное и инновационное в преподавании социологии и политологии // Вестник МГУ. Сер. 18. Социология и политология. – 1997. – № 3. С. 156-167.
13. Силласте Г.Г. Интерактивные методы преподавания курса социологии. – М., 2002. – 118 с.
14. Сорокина Н. Об инновационных методах в преподавании социологических курсов // Социс. – 2005. –
15. Социология: Учебник для вузов / под ред. В.Лавриненко, Н.Нартов, О.Шабанова. – М., 2003. – 407 с.
16. Соціологія: Короткий енциклопедичний словник / під ред. В.Воловича. – К., 1998. – 736 с.

- 17.Соціологія: терміни, поняття, персоналії: Навчальний словник-довідник / уклад. В.Піча, Ю.Піча, Н.Хома та ін. – К., Львів, 2002. – 480 с.
- 18.Шаронова С.А. К вопросу об интерактивных методах в преподавании курса социологии // Социс. – 2004. – № 12. – С. 130-132.